

I vilket syfte och till vilken nytta skrivs rättsvetenskapliga arbeten?

Av professor MADELEINE LEIJONHUFVUD

Jag förstår att avsikten är att polarisera i denna fråga, och vi rättsvetare förväntas väl hävda rättsvetenskapens totala frihet från nyttokrav. Göran Lambertz' korta punkter inför diskussionen ger onekligen stoff till en riktigt polariserad debatt.

Ju nyttigare, desto bättre, skriver han. Jo, det kan väl ingen invända mot. Men är det nyttan som ska styra? Den frågan kan kopplas till frågan om rättsvetenskap är *grundforskning*; en fråga som ligger mig nära eftersom jag numera är engagerad i administrationen av det statliga grundforskningsstöd som också erbjuds rättsvetenskapliga forskare. Åter till den frågan straxt.

Göran Lambertz skriver också att rättsvetenskap som går ut på en-sidig kritik av lagstiftaren eller rättstillämparen är "nästan onyttig". Jag skulle vilja kalla det dålig rättsvetenskap, och sådan är alltid onyttig — riktigt onyttig, ja rent av skadlig i många fall.

Men nu till min egen korta disposition.

Varför bedrivs forskarutbildning i rättsvetenskap? För att utbilda kritiskt tänkande jurister med förmåga att hantera stora frågekomplex och reda ut vad som gäller och vad som bör gälla, förstå och förklara rättssystemet och dess olika delar, och i de flesta fall sedan använda denna kunskap till att göra just detta. Men de ska också, genom forskarutbildningen, erhålla kompetens att utbilda blivande jurister med kritisk och analytisk förmåga.

Den rättsvetenskapliga *forskning* som bedrivs inom ramen för forskarutbildning har hittills ofta varit ett livsverk, det enskilt största arbetet under en individs totala rättsvetenskapliga författarskap, eller åtminstone ett av dem. Men inte minst med tanke på att den forskartutbildade juristen kan komma att medverka i lagstiftningsarbete är det viktigt att forskarutbildningen verkligen blir en *utbildning* i kritiskt tänkande och sker i en miljö och på ett sätt som ger vidgat perspektiv på juridiken och på så sätt bereder också för arbete i team. Inget mästarprov, således, utan ett gesällprov under god handledning.

Vad är då rättsvetenskap? Är det grundforskning? Är det överhuvud taget forskning? Är juridiken en vetenskap? Så frågade en gång Björn Ahlander, senare känd radioröst, i en (kritiserad) avhandling. Nej, det är den inte. Men rättsvetenskapen är det. Åtminstone när den är värd namnet rättsvetenskap, dvs baseras på en genomarbetad metod som möjliggör analys och kritisk granskning och för vårt vetande framåt. Vetandet om hur — ett eller flera — rättssystem fungerar,

men också hur det/de kan och bör vara utformade för att fylla sin uppgift i samhället.

Rättsvetenskapens uppgift i samhället är ju frågan vi ska diskutera här. Närmare bestämt i den samhälleliga verksamhet som lagstiftningen utgör, och som ju har sina givna former. Dit hör för det första utredningsarbetet. Där kan rättsvetare medverka och gör det ofta. Så har vi det — inte minst vid de juridiska fakulteterna — ymnigt förekommande besvarandet av remisser om lagförslag, där det är uppenbart att rättsvetenskaplig skolning efterfrågas. Vid utarbetande av propositioner i Regeringskansliet kan rättsvetenskapare finnas med, liksom i riksdagens utskottskanslier där lagförslag behandlas. På båda dessa typer av arbetsplatser har ju forskarutbildade jurister kunnat nyttiggöra sin rättsvetenskapliga skolning.

Men här tänker vi kanske mer på om rättsvetaren i sin ordinarie verksamhet kan vara till nytta för lagstiftaren. Kan det han eller hon skriver användas i lagstiftningsarbetet?

Ja, vi vet att så sker. Kanske är det ett yttersta mål för rättsvetarens strävan — att få gehör hos lagstiftaren. Vi kan nog lite var räkna in sådana "triumfer"; något vi förordad blir till efterföljd. Men *skall* detta vara rättsvetarens mål/syfte med forskningsarbetet?

Nej, i så fall är det säkert åtminstone i lika hög grad eller högre rättstillämpningen man vill påverka. Det är ju onekligen en något mindre komplicerad uppgift, som i alla händelser inte kräver samma "timing".

Gör vi nytta? Jag kan ge exempel som jag finner riktigt avskräckande (inte mina egna alster förstås) men jag kan ge betydligt fler exempel på lyckad påverkan. Naturligtvis påverkar man genom ett tungt rättsutlåtande i själva saken, men jag tror vi nu ska tala om påverkan genom artiklar, böcker etc.

Egentligen är nog rättsvetenskapen ovanligt nyttoinriktad jämfört med mycket annan grundforskning. Nyfikenheten må styra vårt val av ämne, men lika ofta finns nyttoaspekten med. Man vill hjälpa till, man drivs av en känsla av att rättssystemet mår bra av att baseras på grundliga genomgångar, sådana som inte ryms i det vanliga lagstiftningsarbetet.

En av doktoranderna vid Stockholmsfakulteten, Gunnar Persson, har ett avhandlingsämne som är ett praktexempel på detta. Han har gått igenom all den svenska lagstiftning som berört gränsen för den grundlagsskyddade yttrandefriheten i media. Att göra en så bred kartläggning är nödvändigt för att verkligen kunna konstatera vad som är gällande rätt i detta praktiskt så betydelsefulla hänseende. Uppgiften är vald därför att den, om den inte utförs som ett rättsvetenskapligt avhandlingsarbete inte rimligen kommer att bli utförd, och för att detta så uppenbart behöver göras. Förhoppningen är att denna rättsvetenskapliga forskningsinsats ska ge en hållbar grund för lagstiftning och rättstillämpning avseende grundlagsskyddets omfattning.

Men trots detta uppenbara nyttoperspektiv är avhandlingsarbetet definitivt grundforskning, i meningen att ingen explicit användning är stipulerad, ingen lösning är postulerad och ingen beställare finns. Ingen politisk vilja finns bakom arbetet. Därför kan en sådan undersökning få genomslagskraft på sikt, och bli nyttig i kraft av sin objektivitet och grundlighet.

Belyser inte detta nyttan av rättsvetenskap ganska väl? Det placerar också in sådan forskning i forskningens vidare sammanhang. Så bedrivs rättsvetenskaplig forskning också internationellt, och deltagandet i ett internationellt forskningssammanhang borgar för kvalitet. Den kvaliteten kan stärkas om rättsvetenskapen här hemma betraktas som den viktiga källa till granskning av rättssystemet som den bör vara — inte som en onyttig lyx för jurister som är lite speciella och inte riktigt passar i det praktiska rättslivet.

I *samhällsdebatten* har rättsvetenskaparen en mycket viktig uppgift. Det förvånar kanske inte att jag hävdar det. Men det förhåller sig ju faktiskt så att de jurister som själva är aktörer i rättsprocessen lätt uppfattas som partiska och dessutom ofta känner sig förhindrade att uttala sig. Som rättsvetare och därmed (förhoppningsvis) expert inom någon del av juridiken kan man reda ut begreppen och förhindra missförstånd. Men man kan också som expert ge tyngd åt en åsikt och därmed påverka lagstiftaren. Kanske är det en kontroversiell sak. Låt oss i så fall diskutera den!